

KS. TOMASZ GRABOWSKI* – ŁOMŻA

SACRUM I PROFANUM NA TLE KRÓTKIEJ DZIAŁALNOŚCI MUZEUM DIECEZJALNEGO W ŁOMŻY

Muzeum Diecezjalne w Łomży powstało w 2012 roku i zalicza się do grona tych instytucji kulturalnych, których życie rozpoczęło się dzięki funduszom unijnym. 16 kwietnia 2012 roku w obecności Nuncjusza Apostolskiego w Polsce nowa placówka kulturalna zainicjowała swoją działalność¹. Dzień ten był zwieńczeniem marzeń wielu pokoleń kapłanów, którzy pragnęli, aby diecezja posiadała własne muzeum ze zbiorami sztuki.

Muzeum jest przestrzenią, w której można doświadczyć minionych wieków. Obecność zabytkowych obiektów sztuki na danym terenie świadczy o historii i zamożności tego obszaru. Ludzie od wieków tworzyli, chcąc w ten sposób oddać chwałę Bogu, a także wprowadzić w codzienną sferę profanum elementy świadomej sztuki. Wiele obiektów powstawało także z potrzeby posiadania konkretnych sprzętów. Ozdobna forma danego przedmiotu dodawała wytworności i sprawiała, że zwykły przedmiot codziennego użytku, zyskiwał miano dzieła sztuki. Zgromadzenie najcenniejszych obiektów jest sposobem na żywe obcowanie z historią, dlatego stworzenie odpowiedniego do tego miejsca było i jest dla wielu osób sprawą nadrzędną. Jak zachowało się to w ustnych przekazach kapłanów z diecezji łomżyńskiej, tuż po utworzeniu diecezji w 1925 roku, powstała inicjatywa, aby takie muzeum stworzyć w ramach nowych struktur kościelnych. Wydaje się z perspektywy czasu, że dobrze się stało, iż wówczas nie doszło do powstania muzeum. Biorąc pod uwagę wydarzenia II wojny światowej, najprawdopodobniej zostałyby ono wówczas splądrowane a zebrane obiekty zniszczone. Czas wojny odcisnął swoje piętno na kościele łomżyńskim. Szereg zabudowań kościelnych i samych kościołów uległo zniszczeniu, a te które ocalały, zostały przetrzebione z posiadanych dzieł sztuki. Przykładem niepowetowanych strat może być opis inwentaryzacyjny wnętrza ówczesnego kościoła farnego, późniejszej katedry,

* Ks. Tomasz Grabowski – mgr teologii, dyrektor Muzeum Diecezjalnego w Łomży, e-mail: tomgra@poczta.onet.pl

¹ <http://www.lomza.pl/index.php?wiad=1115> (dostęp: 03.10.2013).

z XIX wieku, dokonany przez Leona Rzeczniewskiego i porównanie go ze spisem dzieł sztuki zredagowanym w latach 80. XX wieku przez Alicję Kamajską-Saeed². Na tym przykładzie doskonale widać, jak wiele obrazów i innych ruchomych dzieł sztuki zaginęło bezpowrotnie. Po wojnie księża wraz z wiernymi zajęli się odbudową zrujnowanych świątyń i przywracaniem im dawnej świetności, a także doposażeniem w paramenty liturgiczne.

Kolejna myśl o utworzeniu Muzeum Diecezjalnego zrodziła się w latach 80. XX wieku, kiedy biskupem łomżyńskim został mianowany ks. Juliusz Paetz³. Biskup, który większość swojej posługi kapłańskiej spędził w Watykanie, miał marzenie, aby i w jego diecezji znalazło się miejsce, gdzie człowiek będzie miał możliwość zetknięcia się z kulturą i sztuką minionych wieków. Wówczas powstał rozległy projekt, który obejmował między innymi: uporządkowanie terenu wokół katedry łomżyńskiej, rozbudowę gmachu Wyższego Seminarium Duchownego w Łomży, a także budowę Domu Wspólnoty Kapłańskiej, w którym mieli zamieszkać kapłani przechodzący na emeryturę. W ramach kompleksu budynków miało zostać zbudowane Muzeum Diecezjalne z pracownią konserwatorską oraz salami wystawowymi, z uwzględnieniem przestrzeni na galerię wystaw czasowych. Projekt budowy gmachu muzeum był włączony w kompleks Domu Księża Emerytów i całej przestrzeni architektonicznej zaprojektowanej u zbiegu ulic: Sadowej, Giełczyńskiej i Polowej.

W 1996 roku nastąpiła zmiana na urządzie biskupim. Ordynariuszem został bp Stanisław Stefanek, dotychczasowy sufragan diecezji szczecińsko-kamieńskiej⁴. Miał on świadomość, że przychodzi pełnić posługę pasterską w diecezji o silnych tradycjach patriotycznych, wypływających z przywiązania do ziemi i historii Polski. Nowy ordynariusz po zapoznaniu się z diecezją, budynkami administracji kościelnej, zwrócił uwagę na brak muzeum diecezjalnego. Nie mógł jednak od razu przystąpić do realizacji powziętego założenia muzealnego, ponieważ pilnych prac wymagała katedra⁵. Wszystkie środki finansowe zostały więc zaangażowane, aby średniowiecznej budowli przywrócić pierwotny blask. Podejmowano również szereg innych prac, które absorbowwały środki finansowe. W 2009 roku diecezja łomżyńska, decyzją bpa S. Stefanka przystąpiła do realizacji projektu *Renowacja zabytkowych obiektów kultury oraz rozbudowa Muzeum Diecezjalnego w ramach kompleksu «Narew»*⁶. W ten sposób diecezja stała się beneficjentem projektu na sumę prawie 8.500.000 złotych. Dzięki determinacji bpa Stanisława Stefanka i jego następcy bpa Janusza Stepnowskiego, Muzeum Diecezjalne 16 kwietnia 2012 roku, uroczystie zainaugurowało swoją działalność⁷. Rok po poświęceniu

² Łomża i Okolice, *Katalog Zabytków Sztuki*, red. M. Kałamajska-Saeed, Warszawa 1982.

³ T. Czyżewski, *Budowla na wieki. Krótka historia długich dziejów Kościoła w Łomży*, Łomża 2003, s. 84.

⁴ Stanisław Stefanek, w: *Rocznik Jubileuszowy Diecezji Łomżyńskiej*, red. T. Śliwowski, T. Bronakowski, S. Grodecki, Łomża 2000, s. 63

⁵ M.K. Frąckiewicz, *Katedra Łomżyńska. Przeszłość i współczesność*, Łomża 2010, s. 51

⁶ <http://www.kuria.lomza.pl/index.php?wiad=3614> (dostęp: 03.10.2013).

⁷ http://www.wrotapodlasia.pl/pl/archiwum/rok_2012/II_kwartal/Otwarcie_unijnego_projektu_Kompleks_Narew_Diecezji_Lomzynskiej_w_Lomzy.htm (dostęp: 03.10.2013).

8 kwietnia 2013 roku otwarto kolejną salę przeznaczoną na wystawy czasowe. Działalność muzealnej galerii zainaugurowała wystawa artysty plastyka-witrażysty, Mieczysława Mazura.⁸

Głównym celem pracy Muzeum Diecezjalnego jest promocja kultury i sztuki związanej z sacrum, a także tej, którą popularnie określamy jako tematyczne profanum. Od momentu uruchomienia działalności trwały wewnętrzne dyskusje o tym, jaki program powinien towarzyszyć działalności muzealnej, ponieważ ekspozycja stała, która wypełniła wnętrza placówki jest poświęcona w całości wytworom sztuki sakralnej lub też w sposób pochodny związanych z życiem Kościoła. Ostatecznie ks. Tomasz Grabowski zdecydował, że nie będzie stosował założeń statutowych dotyczących tematyki wystaw, a poszczególne realizacje będą wynikiem podejmowanych działań kulturotwórczych i innowacyjnych dla oferty kulturalnej, jaką dysponuje lokalny Kościół oraz miasto Łomża. Należy zaznaczyć, że jeszcze przed powstaniem muzeum diecezja podejmowała działania upowszechniające różne formy kultury, między innymi koncerty muzyki poważnej w katedrze łomżyńskiej, a także wystawy tematyczne. W 2004 roku w murach tej średniowiecznej budowli odegrana została w ramach lokalnego festiwalu, włoska opera *Tosca*⁹, a w 2011 roku przed katedrą można było podziwiać wystawę rzeźby autorstwa prof. Czesława Dźwigaja poświęconą Janowi Pawłowi II¹⁰.

Sacrum i profanum to zagadnienia, które od zawsze były obecne w prądach filozoficznych, a przede wszystkim dotykały ludzi sztuki. Człowiek, który ma zdolność przenoszenia myśli na obraz czy rzeźbę, staje się w pewien sposób medium, które parafrazując Mickiewicza „mówi za milijony”¹¹. Stąd właśnie sztuka ma specyficzne zadanie, jakim w pierwszej kolejności jest przyciągnięcie widza, do konkretnego wytworu pracy ludzkich rąk. Każdy artysta podejmując się pracy twórczej pragnie, aby odbiorca jego dzieła przeżył właściwe sobie uniesienie czy też doznanie estetyczne. W języku potocznym posługujemy się w kościele, a także medialnych przekazach, terminami: ksiądz i świecki. Z jednej strony takie wyodrębnianie ma pokazać różnice sakramentalne, ale z drugiej strony, jeśli wczytamy się bardzo wrażliwie w tekst Biblii, to właśnie to wyodrębnienie wydaje się błędem. Nie ma potrzeby takiego rozgraniczania, jeśli wszyscy jesteśmy stworzeni i powołani do życia przez Boga. Jeśli zakładam, że Bóg odegrał w moim procesie stwórczym rolę nadrzędną, to można powiedzieć, że wszyscy jesteśmy owocem sakramentu stworzenia. Jesteśmy stworzeni na obraz Pana Boga, a więc jesteśmy Jego pochodną miej lub bardziej doskonałą od samego początku. Sugerowałbym więc twierdzenie, iż powołani do życia przez Boga możemy życie „usakramentalnić” Jego łaską bądź zeświecić grzechem. Tylko w tej kategorii użyłbym słowa świecki. Przenosząc to na język sztuki powiem, że każda sztuka jest sztuką sakralną z wyjątkiem tej, która w sposób świadomy uderza w godność Stwórcy i piękno ludzkiej miłości.

⁸ <http://4lomza.pl/index.php?wiad=31760> (dostęp: 03.10.2013).

⁹ <http://www.4lomza.pl/index.php?wiad=1328> (dostęp: 26.01.2015).

¹⁰ <http://www.lomza.pl/index.php?wiad=105> (dostęp: 26.01.2015).

¹¹ <http://literat.ug.edu.pl/dziadyp0/0003.htm> (dostęp: 26.01.2015).

Termin sztuki świeckiej przypisywany jest do wytworów człowieka nie mających charakteru sakralnego, ale to nie oznacza że dany produkt czy dzieło nie ma wymiaru duchowego. Posłużmy się przykładem pejzażu, który przedstawia urokliwą scenę. Zakładamy, że twórca obrazu jest człowiekiem niewierzącym. Powstał obraz z konkretną przestrzenią, łąkami usianymi kolorem maku i chabru, przepojony palącym słońcem i błękitem nieba. Artysta namalował, bo urzekło go konkretne ujęcie, zestaw kolorów, konkretna perspektywa. Odbiorca zatrzymuje się i swoją wrażliwością ucieka myślami na tę łąkę. Zakładam, że odbiorca jest wierzący, więc wcześniej czy później dojdzie do przekonania i powie lakoniczne zdanie „jak to pięknie Bóg poukładał?”. W kontekście stwórcy, stworzenia i sztuki Jan Paweł II w *Liście do artystów* napisał

Nikt nie potrafi zrozumieć lepiej niż wy, artyści, genialni twórcy piękna, czym był ów pathos, z jakim Bóg u świtu stworzenia przyglądał się dziełu swoich rąk. Nieskończenie wiele razy odbłask tamtego doznania pojawiał się w waszych oczach, artyści wszystkich czasów, gdy zdumieni tajemną mocą dźwięków i słów, kolorów i form, podziwialiście dzieła swego talentu, dostrzegając w nich jakby cień owego misterium stworzenia, w którym Bóg, jedyny Stwórca wszystkich rzeczy, zechciał niejako dać wam udział¹².

Papież idąc dalej, próbuje zrozumieć relację, jaka zachodzi w procesie tworzącym między Stwórcą a twórcą.

Ten, kto stwarza, daje samo istnienie, wydobywa coś z nicości – *ex nihilo sui et subiecti*, jak mówi się po łacinie – i ten ściśle określony sposób działania jest właściwy wyłącznie Wszechmogącemu. Twórca natomiast wykorzystuje coś, co już istnieje i czemu on nadaje formę i znaczenie. Taki sposób działania jest właściwy człowiekowi jako obrazowi Boga.(...) Dlatego artysta, im lepiej uświadamia sobie swój «dar», tym bardziej skłonny jest patrzeć na samego siebie i na całe stworzenie oczyma zdolnymi do kontemplacji i do wdzięczności, wznosząc do Boga hymn uwielbienia. Tylko w ten sposób może do końca zrozumieć samego siebie, swoje powołanie i misję¹³.

Bez względu na nasze osobiste odniesienia religijne, nie można odmówić Stwórcy talentu, a człowiek tworząc wchodzi w mniej czy bardziej uświadomiony sposób, właśnie w tę relację.

Celem organizowanych przez Muzeum Diecezjalne w Łomży wystaw i spotkań o szerokim spectrum kulturowym jest doprowadzenie do ewangelizacji widza wrażliwego na sztukę, a więc osobistego spotkania z Bogiem. Organizowane wystawy m.in. *Jak paciorki różańca, jak węzły na sznurze czasu* wyznaczają kolejne etapy działalności łomżyńskiego Muzeum Diecezjalnego¹⁴. Udostępniając placówkę zwiedzającym w 2012 roku oddano do użytku trzy sale ze stałą ekspozycją: rzeźby, malarstwa, złotnictwa, szat liturgicznych, a także szeregu przedmiotów składających się na codzienne życie Kościoła.

¹² http://www.opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/jan_pawel_ii/listy/do_artystow_04041999.html# (dostęp: 26.01.2015).

¹³ Tamże

¹⁴ G. Ryba, *Artysta współczesny wobec sacrum. Wątki metafizyczne w twórczości Tadeusza Borty, Stanisława Białogłowicza i Tadeusza Wiktora*, „Sacrum et Decorum”, 4 (2011) s. 95

Jedną z pierwszych wystaw, która była pokazywana w Muzeum Diecezjalnym, była *Tajemnica jednej ikony* z Muzeum Ikon w Supraślu¹⁵. Wystawa stanowiła preludeum do rozpoczynającego się roku wiary i sięgając do skarbcza chrześcijańskiej historii wprowadziła w tajemnicę przedstawienia Matki Bożej w ikonie. Oferta edukacyjna wystawy została poszerzona o warsztaty z tworzenia ikon, które pracownicy supraskiego muzeum przeprowadzili dla Liceum Plastycznego im. Wojciecha Kossaka w Łomży¹⁶.

Jednym z kolejnych punktów na chronologicznej mapie muzeum było przekazanie placówce dorobku artystycznego przez lokalnego twórcę witrażu, artystę-plastyka Mieczysława Mazura. Przekazanie prac połączone było z wernisażem prac i na trwałe wzbogaciło muzealne zbiory¹⁷.

Wydarzeniem o niecodziennym wymiarze kulturotwórczym była *Noc Muzeów* w 2013 roku, do której z bogatym programem przystąpiło muzeum. Zwiedzający tego dnia mogli obejrzeć w przestrzeni głównej sali zabytkowe motocykle, które były eksponowane w sąsiedztwie dostojnej galerii rzeźby, a ci, którzy pragnęli doświadczyć piękna twórczej artystycznej formy, mogli zmierzyć się ze stylistyką obrazów Włodzimierza Dąbkowskiego, lokalnego twórcy i plastyka. Adeptom sztuki, która odzwierciedla się w tworzonej przez człowieka technice organizatorzy zapewnili możliwość podziwiania na placu przed muzeum, zabytkowych pojazdów z prywatnych kolekcji.

Jesienią 2013 roku została zaprezentowana wystawa poświęcona św. Cyrylowi i Metodemu, którzy byli jednymi z pierwszych ewangelizatorów ziem słowiańskich. Wystawa pokazała bogactwo kultury Chorwacji, gdzie do dzisiaj mamy czytelne ślady działalności tych świętych.

Rok 2014 był bogaty w wydarzenia łomżyńskiej placówki. Należy zaznaczyć, że w okresie krótkiej dwuipółletniej działalności Muzeum Diecezjalne w Łomży nawiązało ścisłą współpracę z Liceum Plastycznym im. Wojciecha Kossaka w Łomży, Państwową Szkołą Muzyczną w Łomży, Łomżyńskim Towarzystwem Naukowym im. Wagów, Łomżyńskim Bractwem Historycznym, Podlaskim Muzeum z oddziałami w Tykocinie i Supraślu. Prowadzona działalność to liczne koncerty, spotkania historyczne, promocje książek, prezentacje lokalnych twórcówczy też organizowanie kiermaszów wyrobów kultury ludowej. Muzeum od początku działalności organizuje corocznie konferencję konserwatorską, której adresatami są księża i osoby pracujące przy zabytkowych obiektach sakralnych.

Nurt sacrum i profanum nieustannie ze sobą współgra w codziennej działalności, pozwalając łomżyńskim odbiorcom na znalezienie swojej oferty w programie wystawowym i kulturowym, jaki daje Muzeum Diecezjalne. Wyraźną aprobatą podejmowanych działań jest liczba zwiedzających, która na koniec 2014 roku wynosiła około 22.000 osób. Zawsze pozostaje aktualne pytanie, czy muzeum diecezjalne powinno promować sztukę oscylującą wokół profanum? Wydaje się, że odpowiedź jest twierdząca, ponieważ w laicyzującym się świecie taka propozycja, może być początkiem osobistej przemiany.

¹⁵ http://www.narew.info/7,4185-inauguracja_roku_wiary_w_katedrze_lomzynskiej.html (dostęp: 26.01.2015).

¹⁶ http://muzeumdiecezjalne.home.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=117:warsztaty&catid=7&Itemid=21 (dostęp: dnia 26.01.2015).

¹⁷ <http://www.4lomza.pl/index.php?wiad=31760> (dostęp: 26.01.2015).

BIBLIOGRAFIA**Opracowania**

- Czyżewski T., Budowla na wieki. Krótka historia długich dziejów Kościoła w Łomży, Łomża 2003.
- Frąckiewicz M.K., Katedra Łomżyńska. Przeszłość i współczesność, Łomża 2010.
- Kałamajska-Saeed M., Łomża i Okolice, Katalog Zabytków Sztuki, , Warszawa 1982
- Ryba G., Artysta współczesny wobec sacrum. Wątki metafizyczne w twórczości Tadeusza Boruty, Stanisława Białogłowicza i Tadeusza Wiktora, „Sacrum et Decorum”, 4 (2011) s. 95-119.
- Śliwowski T., Bronakowski T., Grodecki S., Stanisław Stefanek, w: Rocznik Jubileuszowy Diecezji Łomżyńskiej, Łomża 2000.

Internet

- <http://www.kuria.lomza.pl/index.php?wiad=3614> (dostęp: 03.10.2013).
- http://www.wrotapodlasia.pl/pl/archiwum/rok_2012/II_kwartal/Otwarcie_unijnego_projektu_Kompleks_Narew_Diecezji_Lomzynskiej_w_Lomzy.htm (dostęp: 03.10.2013).
- <http://4lomza.pl/index.php?wiad=31760> (dostęp: 03.10.2013).
- <http://www.4lomza.pl/index.php?wiad=1328> (dostęp: 26.01.2015).
- <http://www.lomza.pl/index.php?wiad=105> (dostęp: 26.01.2015).
- <http://literat.ug.edu.pl/dziadyo/0003.htm> (dostęp: 26.01.2015).
- http://www.opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/jan_pawel_ii/listy/do_artystow_04041999.html# (dostęp: 26.01.2015).
- http://www.opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/jan_pawel_ii/listy/do_artystow_04041999.html# (dostęp: 26.01.2015).
- http://www.narew.info/7,4185-inauguracja_roku_wiary_w_katedrze_lomzynskiej.html (dostęp: 26.01.2015).
- <http://www.lomza.pl/index.php?wiad=1115> (dostęp: 03.10.2013).
- http://muzeumdiecezjalne.home.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=117:warsztaty&catid=7&Itemid=21 (dostęp: 26.01.2015).
- <http://www.4lomza.pl/index.php?wiad=31760> (dostęp: 26.01.2015).

**SACRED AND PROFANE AGAINST A BACKDROP OF THE SHORT
ACTIVITY OF THE DIOCESAN MUSEUM IN ŁOMŻA****Summary**

Diocesan Museum has been in Łomża since 2012. The first attempt to build it was made in 1925. The plan was to establish the museum as one building but the Diocese did not have enough money. Therefore, Museum had its place in Parish house. Then in 1981 Seminary and Pensioner Priests house was built. Diocesan Museum was to be built next to the Priest House but unfortunately there was still no money. In 2009 the Bishop of Łomża Stanisław Stefanek after talks with bishop Tadeusz Bronakowski decided to run for European grant. Finally on 16th April 2012 Diocesan Museum was officially opened. The Museum is opened every day and it is visited by people who adore art especially sacral one. While visiting museum people have chance to come across regularly changed displays, sculptures and paintings. Museum organizes concerts of classical music and meetings with books' authors. To sum up, Diocesan Museum is a great institution which teaches about Art, God and culture. So feel welcomed.

Keywords: Diocesan Museum Lomza, sacral, concerts, teaches Art, Stanislaw Stefanek, Tadeusz Bronakowski

Translated by ks. Jan Krupka

słowa kluczowe: Muzeum Diecezjalne w Łomży, sakralny, koncerty, kształcenie artystyczne, Stanisław Stefanek, Tadeusz Bronakowski